

**УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ У ЗАХИСТІ НАРОДУ
УКРАЇНИ ВІД БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕПРЕСИВНО-
ТЕРОРИСТИЧНОГО РЕЖИМУ (1920 – ПОЧ. 30-Х РР)**

Розглядається роль української політичної еміграції у захисті народу радянської України від більшовицького репресивно-терористичного режиму у 1920-х – на початку 30-х років.

Ключові слова: *Українська еміграція, комуністичний режим, репресії, терор, голодомори.*

The role of Ukrainian political emigration in defending the people of Soviet Ukraine from the Bolshevik repressive-terrorist regime in the 1920s - early 30's is considered.

Key words: *Ukrainian emigration, communist regime, repression, terror, famines.*

Сторінки газет, журналів, історичних творів радянської України 1920-х – початку 30-х рр. журналісти, псевдонауковці та інші ідеологічні трубадури сталінського режиму заповнювали інформацією про значні успіхи «соціалістичної індустріалізації» республіки, про «масовий колгоспний рух», боротьбу за «суцільну колективізацію» сільського господарства і «ліквідацію куркульства» як «останнього експлуаторського класу», про «розгорнутий наступ соціалізму по всьому фронту» тощо. І при цьому старанно замовчувались чи перекручувались методи і засоби цієї «боротьби», «розгорнутого наступу» тощо, усе те, що насправді ховалось за цими термінами – жахливий терор, репресії, насильницький характер колективізації, голодомори, політика геноциду й етноциду української нації.

Про все те, що діялось у радянській Україні в той час, європейська і світова громадськість дізнавалась переважно від українських політичних емігрантів, їх організацій і закордонних засобів масової інформації. Керманічі Державного Центру УНР в екзилі Симон Петлюра і Андрій Лівицький, відзначаючи 22 січня 1923 р. п'яту річницю проголошення державної незалежності України, з великим душевним болем писали: «Безглузда господарка окупантів московських довела багату Україну до повної руїни, південні степи українські, колишня житниця Європи, - нині чорна пустеля, а вільні сини степів козацьких гинуть мільйонами від голоду. Чужа ворожа влада ще збільшує смерть і руїну на землі нашій, грабуючи останній шматок хліба в знеможених дочок і синів наших» [5, с. 230].

Водночас вони висловили впевненість у тому, що «жорстокий режим узурпаторів, безсоромна експлуатація природних багатств України, дикунське переслідування української церкви, віри взагалі, національної школи, культурно-просвітних установ загартували непохитність синів України» у боротьбі за відновлення української незалежної «правної держави демократичної з забезпеченням вольностей громадянських» [5, с. 230 - 231]. Звертаючись до всіх політичних емігрантів-українців - вигнанців з рідної землі, вони закликали їх гуртуватися «в непереможному стремлінні до спільної мети, не тратити бадьорості і віри в остаточну перемогу» [5, с. 231].

У тому ж 1923 році С. В. Петлюра видав брошуру «Сучасна українська еміграція та її завдання» (під псевдонімом О. Ряс), де докладно виклав своєрідну програму діяльності політичної еміграції, і при цьому він наголошував, що на її допомогу велику надію покладав поневолений народ України.

«Уряд Советської України є неправий, силою багнетів над народом нашим поставлений, - пише С. Петлюра, - править він та порядкує на Україні тільки через те, що спирається на озброєну чужоземну московську

армію та різні «чека», «особполитотделы» (большевицькі шпигунсько-жандармські установи), які розстрілами, тюрмами, примусовими важкими роботами та виселеннями в московські губернії тероризують, залякують і пригноблюють наш народ. Пануючи над нашим народом проти волі його, Москва та наймити її і пахолки, що в українському большевицькому уряді участь беруть, добре знають, з якою великою ненавистю ставиться до них все населення України та як воно жде, не діждеться того радісного дня, коли прийде сподівана воля і настане час розплати за все, що заподіяв лихого чужоземець москаль народу українському. Страх цієї кари, почуття небезпеки та розплати за десятки тисяч розстріляних, закатованих, за спалені хати, за розграблене різними реквізиціями і «продналогами», чи «розвборстками» майно народне примушує московську владу з її українськими наймитами ще більше притискувати наш народ і в тяжкій неволі його тримати. Та яким важким не є становище українського народу під чужою окупантською владою, він певен, що влада ця довго не продержиться, а чи буде силою скинена з свого панування, чи сама завалиться. Передбачаючи цей радісний в житті України день, наш народ по змозі готується до нього, щоб використати його для національно-державної мети. Метою цією є здобуття, затвердження і зміцнення нашим народом своєї власної, не залежної від чужинців і сусідів, Суверенної Української Держави» [6, с. 234].

Називаючи українську еміграцію «органічною інтегральною частиною цілого українського народу, що під чужою владою перебуває» [6, с. 235], С. В. Петлюра вважав, що вона «мусить тут виконати відповідальну частину загальнонаціональної і загальнодержавної програми української нації, а власне, ту частину, що її народ наш під окупаційною владою доклати не може» [6, с. 235]. І далі він визначає і докладно викладає ці завдання в окремих розділах брошури, що мають відповідні назви: «Організація виступів перед світом в справі наших державних домагань», «Праця в окремих державах», «Праця серед міжнародних наукових

об'єднань», «Участь у європейській пресі і журналістиці», «Організація лекцій на українські теми», «Видавництво книжок», «Боротьба проти «великої єдиної Росії»», «Боротьба проти окупантського уряду» та ін. [6, с. 236-275]. Найголовнішим завданням численної української еміграції, незважаючи на ідейно-політичні, партійні розбіжності у її середовищі, на думку С. Петлюри, була пропаганда української ідеї серед суспільно-політичних кіл Європи і Америки. Він сподівався, що різномасна за складом політична еміграція зможе сконсолідуватися на ґрунті спільної ворожості до більшовизму як суто російського продукту, нав'язаного українському народу. І в цьому він мав повну рацію.

Політична еміграція, як і передбачав С. Петлюра, зуміла об'єднатися в оцінці тоталітарного комуністичного режиму в Україні, у засудженні його насильницької карально-репресивної, злочинної суті антиукраїнської політики геноциду і етноциду.

У численних документах (заявах, меморандумах, зверненнях, відозвах, деклараціях тощо) різних суспільно-політичних організацій і центрів української еміграції, звернених до лідерів багатьох іноземних держав, до Ліги Націй та інших поважних міжнародних організацій, у виступах, промовах, різних публікаціях колишніх активних діячів Української революції 1917-1921 рр., які представляли цвіт інтелектуальної і політичної еліти української нації у зарубіжному світі, висловлювалось занепокоєння станом справ у радянській Україні, зверталась увага цивілізованого світу на підневільне становище українського народу в СРСР, примусовий каторжний труд населення, насильницьку колективізацію селян, засуджувались репресії, голодомори та інші методи червоного терору.

Для ілюстрації варто навести хоча б уривок однієї з декларацій уряду УНР в екзилі «У зв'язку з процесом С.В.У.» від 26 травня 1930 р.: «Десять років лютий ворог збройною рукою тримає Україну в тяжкій неволі. Широко родючі лани її сплюндровано, веселі гаї порубано, худобу

винищено, селянське добро понівечено, хліборобів землі позбавлено, покріпачено, міста пограбовано, запаскуджено, промисловість захоплено, торгівлю знищено. Святі Божі церкви та доми молитви обкрадено та перероблено на видовища, касарні, стайні. Мільйони українського люду замордовано, заморено в'язницями, засланням, голодом, хворобами; а сотні тисяч сиріт покинуто обідраних, голодних на призволяще. З багатой многочисельної України ворог зробив країну нещастя й плачу, а вільний народ український примушено жити в неволі, злиднях, голоді й холоді.» [16, с. 123].

Державний Центр і уряд УНР в екзилі багато уваги приділяв мобілізації зусиль міжнародних урядових і громадських організацій на демократизацію суспільно-політичного ладу в УРСР, формуванню національної свідомості співвітчизників, підтримував у них віру у перемогу в боротьбі за відновлення незалежності, демонстрував етнічну ідентичність українців всупереч брехливій «теорії» російських істориків про їхню органічну «кровну єдність» з росіянами, пропагував думку про належність України до європейської спільноти.

У складі української еміграції були знані у зарубіжному світі вчені-історики, політологи, соціологи, націологи, етнографи, аграрії, економісти, правознавці, письменники, публіцисти – Олександр Шульгин, Кость Мацієвич, Микита Шаповал, Панас Феденко, Олександр Лотоцький, Валентин Садовський, Ісаак Мазепа, Максим Славінський, Арнольд Марголіи, Іларіон Косенко, В'ячеслав Прокопович, Сергій Шелухін, Євген Бачинський, Ольгерд Бочковський, Микола Галаган, Андрій Яковлів, Євген Гловіський, Михайло Єремійв та ін., які у своїх працях науково обґрунтували і палко відстоювали право українського народу жити у незалежній демократичній державі.

Серед їх публікацій стосовно нашої теми варто виділити ґрунтовну колективну працю відомих у тогочасному зарубіжному світі науковців, професорів Є. Гловіського, К. Мацієвича і В. Садовського «Сучасні

проблеми економіки України» [1], а також окремі твори як цих [3, 4, 7], так і інших вчених і громадсько-політичних діячів України – П. Феденка [13], І. Мазепи [2], М. Шаповала [14], О. Шульгина [15], М. Славінського [8] та ін.

Деякі з цих діячів й самі згодом загинули у жорнах сталінського репресивного режиму. Вчений – економіст, колишній міністр праці УНР Валентин Садовський у 1945 р. був заарештований радянською військовою контррозвідкою у Празі, вивезений до СРСР, де й помер у Лук'янівській в'язниці в Києві (1947 р.).

Така ж гірка доля спіткала й видатного громадсько-політичного діяча, вченого-історика, правознавця, націолога, дипломата, колишнього близького друга Лесі Українки Максима Славінського. У багатьох статтях і книгах, публічних лекціях, виступах в комісіях Ліги Націй він гостро критикував більшовицьку ідеологію, насильницькі репресивні методи правління в СРСР і УРСР. У травні 1945 р. М. А. Славінського було затримано агентами контррозвідки радянської армії у Празі і відправлено до Києва. Чекаючи на суд військового трибуналу, він помер у Лук'янівській тюрмі. Він був звинувачений у тому, що «протягом багатьох років вів активну роботу, спрямовану на повалення Радянської влади на Україні, відрив її від Радянського Союзу...» [9]. Жертвами репресій стали й такі відомі діячі Української революції 1917-1921 рр. як Павло Христюк, Микола Левитський, Андрій Ніковський, Микола Шраг, Михайло Лозинський, Василь Мазуренко та ін., які з дозволу радянської влади за власним бажанням повернулися на Батьківщину.

Особливі сторінки активної діяльності українських політемігрантів пов'язані з трагічними подіями 1932-1933 рр. Саме вони вперше у вітчизняній історіографії розглядали ці події як Голодомор, тобто як геноцид українського народу, здійснюваний тоталітарним комуністичним режимом, як терор голодом, що діяв в радянській Україні, як свідомі і

цілеспрямована антиукраїнська політика, карально-репресивна акція сталінського уряду.

У той чи інший спосіб (у наукових і полемічно-публіцистичних працях, творах мемуарного і епістолярного характеру – спогадах, щоденниках, інтерв'ю, автобіографіях, у листуванні тощо) вони аналізували передумови і причини жахливих подій 1932-1933 рр. в українському радянському селі, обґрунтовували вищеназвану оцінку Голодомору, засуджували його винуватців, закликали урядовців і впливових політичних діячів зарубіжних країн вжити відповідні санкції щодо сталінського режиму тощо.

Громадсько-політичні об'єднання і центри закордонного українства ще задовго до Голодомору 1932-1933 рр. різко засуджували зрежисовані комуністичною владою трагічні події в Україні, пов'язані з колективізацією сільського господарства і продовольчою політикою сталінського уряду щодо українського селянства.

Ще 3 грудня 1928 р. на загальних зборах Українського академічного комітету в Празі було ухвалено утворити спеціальну комісію, яка незабаром реорганізувалася в Комітет допомоги голодним України, до складу якого ввійшли К. Мацієвич, С. Сірополко і П. Феденко [12, с. 44]. До речі, Кость Андріанович Мацієвич (колишній заступник генерального секретаря (міністра) земельних справ в уряді Центральної Ради) – знаний фахівець у галузі сільського господарства, з 1923 р. працював професором і керівником кафедри сільськогосподарської економії в Українській господарській академії в Подєбрадах, де викладав агрономію, автор книг [3] і низки статей у яких об'єктивно проаналізував причини і наслідки Голодомору. Зокрема, у статті «Перед поворотом на Україну» К. Мацієвич прогнозував, що більшовицька влада буде ліквідована «внаслідок тих політичних, соціальних та національних протилежностей, які весь час нагромаджуються в СРСР» [4].

27 січня 1930 р. згаданий вище Комітет звернувся до української громади Чехо-Словаччини із закликом «збирати пожертви грішми та харчовими продуктами» для допомоги голодуючим в УСРР [12, с. 44]. А 7 серпня 1933 р. цей Комітет у своєму зверненні до зарубіжної громадськості повідомляв про жахливі наслідки Голодомору і закликав організувати на еміграції осередки допомоги голодуючим та регулярно інформувати світову спільноту про становище у радянській Україні [12, с. 44].

У грудні 1928 р. в Парижі було засновано ще один Комітет допомоги голодуючим в Україні на чолі з О. Шульгиним. До його складу входили І. Косенко, О. Удовиченко, М. Ковальський і Г. Келлер-Чикаленко. [12, с. 338]. Комітет звертався до усіх гуманітарних установ, Червоних хрестів, головних політичних провідників Європи, подавав відомості про події в УСРР до преси і видав окрему брошуру «Голод на Україні» (французькою мовою) [12, с. 338].

Управа Союзу українських журналістів і письменників на чужині 5 квітня 1932 р. ухвалила звернення до світової громадськості у зв'язку з репресивними діями радянської влади, яке було опубліковане в європейській пресі. У ньому, зокрема, говорилося, що в УСРР «стогін конаючих жертв більшовицького варварства лунає до неба... Своїми кривавими злочинами російська комуністична влада заслужила морального бойкоту з боку цивілізованого людства» [12, с. 456].

Європейське об'єднання українських організацій на чужині 10 жовтня 1933 р. оприлюднило «Відклик до розуму і сумління цивілізованого світу», у якому засуджувалося «свідоме і навмисне винищення більшовицькою владою населення України» і містилося звернення до держав світу унеможливити «торгівлю хлібом, видертим у голодуючих» [12, с. 44].

Аналогічні заяви і звернення робили й інші закордонні українські установи та осередки.

З численними повідомленнями про жахливий голод в УСРР і про його винуватців зверталася у 1930-1933 рр. до керівництва багатьох країн світу

очолювана О.Я. Шульгиним Головна українська еміграційна рада у Парижі (представницький федеративний орган різних установ, організацій і політичних партій української еміграції в країнах Європи і Азії).

Міжнародне пресове агентство «Ofinor» («Офіиор») у Швейцарії, яке у 20-40-х рр. очолював М.М. Єреміїв (колишній секретар Центральної Ради, головний редактор її «Вістей...») протягом багатьох років кілька разів на тиждень випускало бюлетені (в Женеві, Парижі, Римі, Мадриді тощо), що містили різні матеріали про Україну. Кілька бюлетенів у 1932-1933 рр. були повністю присвячені Голодомору [16, с. 108, 287].

Чимало статей, повідомлень, документів про голод в Україні 1932-1933 рр. регулярно видавалися в українській закордонній пресі («Тризуб», «Червона Калина», «Українська трибуна», «Українська справа», «Прометей», «Діло», «Час» та ін.), у науково-видавничих центрах україністики за кордоном, у виданнях українських вищих навчальних і наукових закладів Європи, таких як Український Вільний Університет, Українська господарська академія, Український високий педагогічний інститут ім. М.П. Драгоманова, Український соціологічний інститут, Наукове Товариство ім. Т.Шевченка, Музей Визвольної Боротьби України, Український науковий інститут та ін.

Відомий український політолог, соціолог, націолог, дипломат УНР, професор Української господарської академії О.І. Бочковський у 1933 р. створив і очолив «протиголодовий комітет» і написав « Відкритий лист прем'єр-міністру Франції» про голод в радянській Україні та необхідність організації допомоги голодуючим [10, с. 7].

У тому ж році політичний і церковний діяч, дипломат УНР Є.В.Бачинський заснував у Женеві «Український клуб», який організовував акції «порятунку голодуючих» в радянській Україні [10, с.6].

Співзасновник і голова Української національної партії на Буковині і сенатор румунського парламенту від української національної меншини В.

С. Залозецький-Сас в 1933 р. виступив у британському парламенті із промовою проти штучного Голодомору в УСРР [10, с. 15].

У тому ж році відомий історик і громадсько-політичний діяч П.В. Феденко разом з колишнім головою уряду Директорії УНР І.П.Мазепою (до речі, агрономом за фахом, на той час керівником кафедри Української господарської академії в Подєбрадах) від імені УСДРП підписали протест-відоzву до соціалістичних партій і робітничих організацій усіх країн у зв'язку із штучним голодом, влаштованим в Україні більшовицькою владою.

Подібних прикладів гострого реагування українських політичних емігрантів, схвильованих трагічними подіями в УСРР, можна навести дуже багато.

Особливу активність у цій справі виявив видатний історик, засновник новітньої української дипломатії, перший міністр закордонних справ УНР О.Я. Шульгин, який упродовж багатьох років був серед найактивніших політичних, громадських, наукових і культурних діячів української еміграції, однією з найпомітніших постатей Державного центру УНР в екзилі.

Восени 1920 р. О. Шульгин очолив делегацію УНР на першій асамблеї новоствореної Ліги Націй у Женеві. Відтоді він постійно репрезентував Україну перед різними органами цього найбільшого міжнародного форуму – аж до 1939 року, коли сама Ліга Націй перестала діяти.

Очолювана О. Шульгиним Головна українська еміграційна рада у низці листів оповістила про голод в радянській Україні Лігу Націй та Міжнародний Червоний Хрест і випустила французькою мовою відоzву до багатьох міжнародних організацій із закликом прийти на допомогу голодуючим. Зокрема, 25 і 27 вересня 1933 р. О. Шульгин від імені екзильного уряду УНР звернувся з листами до Голови Ліги Націй Мовікеля і голови 14-ї Асамблеї Ліги Націй Вотера, у яких повідомляв, що «в час повного миру сотні тисяч, навіть мільйони людей мруть від

голоду, тяжко страждають без всякої допомоги майже в центрі Європи...
Всі українці, всі наші організації...одногосно просять Лігу Націй
підійняти свій голос, щоби врятувати наш народ» [16, с. 207].

Звертаючись до учасників пленарного засідання Ліги Націй,
О. Шульгин закликав їх:

«1) прийняти необхідні міри, щоб перешкодити вивіз хліба з СРСР, в
дійсності з України;

2) організувати анкетну комісію, яка б могла на місці встановити
розміри нещастя;

3) організувати міжнародну поміч голодуючим в Україні.

Ми надіємось, що Ліга Націй не зможе пройти мимо нашого прохання
і що весь цивілізований світ почує апель уряду УНР, що знаходиться зараз
на вигнанні.

Всі українці, мільйони яких розкидано по цілому світі, підтримають
нас, як один чоловік, в цьому проханні, яке є продиктоване страшною
тривоною за долю великого народу в нещасті» [16, с. 210].

Цими та іншими активними заходами О. Шульгина перед Лігою
Націй, іншими міжнародними організаціями та світовою громадськістю
йому вдалося об'єднати у річищі антиголодової кампанії все українство
поза межами СРСР й домогтися певного міжнародного резонансу.

Питання Голодомору в УСРР на одному із засідань Ради Ліги Націй
порушив головуючий представник Норвегії Мовікель. У Відні й Парижі
були утворені комітети допомоги голодуючим в Україні, які очолили такі
відомі в Європі особистості, як віденський архієпископ Теодор Інніцер і
французький генерал-полковник Анріс Поль Проспер. Останній до того ж
очолював одну з секцій паризького Клубу українознавства і брав участь у
виданнях української політичної еміграції, зокрема написав у 1935 році
змістовну передмову до книги генерал-хорунжого Армії УНР
О.І. Удовиченка «Україна у війні за державність» [11, с. 5-6].

Серед наукових і публіцистичних праць О. Я. Шульгина [15], які тою чи іншою мірою торкалися проблеми Голодомору в Україні, особливе місце займає його книга «Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині» (Париж, 1934), яку мав честь підготувати до перевидання у 1998 році автор цих рядків [16].

Ця ґрунтовна праця створена на стиці жанрів, являючи собою своєрідний синтез науково-історичної, політологічної, мемуарної і археографічної публікацій.

Чільне місце у ній займає оповідь про моральні й правові підстави створення Державного Центру УНР в екзилі, про його ідеологію і політику, основні напрями і методи діяльності в 1920-1934 рр., спрямованої на відновлення волі й демократії в Україні.

Багато сторінок цієї книги присвячено «справжній голодовій катастрофі в Україні» [16, с. 96], аналізу її причин і наслідків, а особливо – діяльності зарубіжного українства, спрямованій на допомогу голодуючим і викриття винуватців трагедії 1932-1933 р. « Найбільш болючим було питання голоду, – писав О. Шульгин, – яке постало спершу в 1921 р., коли Голова української місії в Парижі звертався і до червоних хрестів, і до головних тодішніх політичних провідників Європи. Про голод почали знов писати в 1929 р. і тоді українське громадянство на еміграції сполошилося» [16, с. 95].

«Далеко більш грізними – пише він далі, – були відомості, що надійшли до нас з України в 1932 році. Тоді різні закордонні кореспонденти почали описувати, як український селянин кидав свою землю і їздив по цілому совітському Союзі шукаючи шматка хліба... Про це ми в свою чергу подавали як найширші відомості через наш пресовий бюлетень, а в час, коли в Парижі засідала Унія товариств для Ліги Націй, наше товариство випустило спеціальний комунікат на французькій та англійській мові» [16, с. 96].

«Уряд УНР в екзилі, – пише далі О. Шульгин, – вже у лондонському мемуарі оповів про голод і його причини, але пізніше, коли довелося звернутися до гуманітарних установ і до цілої громадської опінії, ініціативу перебрала Головна (українська еміграційна – Г.С.) рада. Вона ж випустила, за підписом свого генерального секретаря, лаконичну, але рішучу по своєму змісту відозву... Тим часом страшні події на Україні зворушили не тільки цілу еміграцію нашу, а й весь український загал: у Львові і в Чернівцях піднімається справжній народний рух – бажання допомогти голодним братам з Великої України. Греко-католицький єпископат на чолі з Митрополитом Шептицьким звертається з глибоко зворушливим закликом. Так само виступає і Львівський та Чернівецький Комітети з гарячими відозвами.

У Женеву з'їздяться і представники уряду та Головної Ради, представники зі Львова і Чернівців, послі Пані Рудницька та П. Пеленський, сенатор Залозецький та посол Сербинюк. Були репрезентовані комітети допомоги голодним в Празі і Брюсселі, також націоналістичне «Європейське Об'єднання» [16, с. 96].

У «Прилогах», що складають більше половини загального обсягу книги, вміщено заяви, декларації, меморандуми та ін. документи екзильного уряду УНР, тексти виступів і промов її провідних діячів та багато інших оригінальних, важливих джерел.

Джерелознавча вартість цієї частини книги особливо збільшується у зв'язку з тим, що більшість документів Державного Центру УНР в екзилі внаслідок частих переїздів і перипетій Другої світової війни були втрачені. А ті, що збереглися, перебувають переважно у закордонних архівосховищах, вони поки що мало доступні для вітчизняних істориків.

Окремий XII розділ цієї (документальної) частини книги О.Я. Шульгина має назву «Голод на Україні» [16, с. 206-212]. Тут оприлюднено повні тексти згадуваних вище Листів уряду УНР в екзилі до голови Ради Ліги Націй Мовінкеля і до голови Асамблеї Ліги Націй

Вотера, «Виступ уряду УНР в справі українського Голодомору» перед Збіжевою комісією, створеною економічною конференцією у Лондоні, у якому висловлюється прохання «во ім'я гуманності заперечувати проти будь-якого вивозу їстівних продуктів і особливо хліба з СРСР» [3, с. 206], а також рішучий протест емігрантського українства проти такого вивозу. У вміщеному там же Листі депутатів польського сойму Мілени Рудницької і Зиновія Пеленського до Мовікеля висловлюється прохання «поставити питання голоду, що лютує в совітській Україні, перед Лігою Націй, щоби остання організувала міжнародню акцію на користь українського населення, яке вмирає з голоду» [16, с. 208].

«Факти голоду є незаперечними – підкреслюють депутати – не дивлючись на зусилля, що совітській уряд вживає, щоби прикрити правдиву дійсність, заперечити існування цієї справжньої катастрофи, спричиненої голодом. Цей факт підтверджується тисячами листів, які ми отримуємо від наших земляків з того боку совітського кордону, свідченнями сотень українських біженців, свідченнями, складеними як акти офіційні, свідченнями і сторонніх нейтральних осіб, головним чином чужинецьких журналістів, яким вдалося, не дивлючись на заборону совітських влад, побувати на українській території, на якій лютує голод» [16, с. 208].

Причини, які довели Україну до цієї страшної катастрофи, – говориться у Листі, «відомі цілому світові. Не є секретом, що Україна, країна, обдарована природою великими багатствами, попала у такий нещасний стан через руйнуючу економічну політику совітів» [16, с. 208].

У «Заклику Головної української еміграційної ради», написаному ще у червні 1930 р. (тобто ще до Голодомору), вміщеному у книзі, звучить гірке і тривожне передбачення:

«Двічі большевики призвели Україну до голоду (в 1921 р. і в 1929 р.). Нема сумніву, що терором і сучасною колективізацією вони ще раз вкинуть край в найгірше нещастя. Фатальний розвиток подій не може бути

спинений декретами нерозумними, які намагаються приховати жалюгідні наслідки колективізації.

Увесь світ повинен зрозуміти, що Україна знаходиться напередодні справжнього голоду, що пограбована й зруйнована, вона живе з дня на день, що в неї видирають останній шматок хліба, потрібний для її власних дітей.

Іменем великих мас української еміграції, розсіяної по Європі, ми звертаємося до цивілізованого світу з гарячим закликом, просимо не підсилювати ганебної торгівлі совітів, не купувати хліба з України, вкритого кров'ю наших селян, не фінансувати окупаційної влади російської на Україні.

Наша отчизна прагне до свободи, миру, поступу і було б нелюдським давати підтримку, яка б вона не була, гнобителеві, режимові, який веде на смерть увесь наш народ.

Не купуйте хліба, вкраденого на Україні! Припиніть торгівлю з совітами!» [16, с. 211].

Ці та інші документи, видані у книзі О. Я. Шульгина і ряді інших публікацій діячів української політичної еміграції є важливим джерелом для подальших досліджень антиукраїнської політики сталінського режиму, зокрема Голодомору 1932-1933рр. в Україні як геноциду українського народу.

Джерела та література:

1. Гловінський Є., Мацієвич К., Садовський В. Сучасні проблеми економіки України. – Варшава, 1931.
2. Мазепа І. П. Большевизм і окупація України. – Львів, 1922. Його ж. Голод на Україні. – Берлін, 1923 та ін.
3. Мацієвич К. А. Сільськогосподарська політика СРСР у світлі сучасної кризи. – Подєбради, 1931. Його ж. Колективізація селянських господарств на Україні. – Подєбради, 1936 та ін.

4. Мацієвич К. Перед поворотом на Україну// Тризуб, 1932. – Ч. 28-29, с. 12-13.
5. Петлюра С., Лівичкий А. Народе український!// Петлюра С. В. Статті. – К., 1993, с. 222-231.
6. Ряст О. [псевдо С. В. Петлюри]. Сучасна українська еміграція та її завдання// Петлюра С. В. Статті. К., 1993, с. 231-275.
7. Садовський В. Робоча сила в сільському господарстві. України. – Варшава, 1935. Його ж. Праця в УРСР.- Варшава, 1932. Його ж. Національна політика Советів на Україні. – Варшава, 1937 та ін.
8. Славінський М. А. Історія України. – Подєбради, 1934. Його ж. Национально-государственная проблема в СССР. – Париж, 1938 та ін.
9. Слідча справа М. А. Славінського// Архів Управління Служби Безпеки України. – Спр. 39173, арк. 17.
10. Стрельський Г. В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917-1920 рр). – К., 2000.
11. Удовиченко О. І. Україна у війні за державність. – Вінніпег, 1954.
12. Українська політична еміграція 1919-1945: Документи і матеріали. – К., 2008.
13. Феденко П. В. Український громадський рух у ХХ ст. – Прага, 1933; Подєбради, 1934. Його ж. Історія соціальної та політичної боротьби в Україні. – Львів, 1935. Його ж. Українське національне відродження в ХХ ст.. – Прага, 1936. Його ж. Україна, її боротьба за свободу. – Лондон, 1951 (англ. мовою) та ін.
14. Шаповал М. Ю. Шлях визволення. – Прага-Берлін, 1923. Його ж. Місто й село. – Прага, 1925. Його ж. Большевизм і Україна. – Прага, 1926. Його ж. Стара і нова Україна. – Нью-Йорк, 1925. Його ж. Засади української визвольної програми. – Прага, 1927. Його ж. Велика революція і українська визвольна програма. – Прага, 1927. Його ж. Національна справа на Сході Європи. – Подєбради, 1928. Його ж. Міжнародне становище українського народу. – Прага, 1935 та ін.

15. Шульгин О. Україна і червоний жах. – Париж, 1927 (французькою мовою – Г. С.). Його ж. Державність чи гайдамаччина?: Зб. статей та документів. – Париж, 1931. Його ж. Без території: Ідеологія та чин уряду УНР на чужині. – Париж, 1934, Його ж. Україна проти Москви (1917). – Париж, 1935 (французькою мовою – Г. С.). Його ж. Голод на Україні. – Прага, 1929. Його ж. Проблеми сучасної політики// Тризуб, 1933, №28-37 та ін.

16. Шульгин Олександр. Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині. Автентичне відтворення видання 1934 р. Упорядники: Г. В. Стрельський, І. Д. Шевченко. – К., 1998.

УДК 94: 323.14:329.091(477)

Іван Дробот,

Володимир Кучер

СПРОБИ ОПОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛ-КОМУНІСТІВ ЦЕНТРАЛІЗАТОРСЬКОМУ КУРСУ РОСІЙСЬКИХ БІЛЬШОВИКІВ

Аналізуються програмні положення більшовицької партії з національного питання; спроби опору українських націонал-комуністів централізаторському курсу російських більшовиків та їх наслідки.

Ключові слова: українські націонал-комуністи, більшовицька партія, національна політика.

Analyzed the programmatic provisions of the Bolshevik Party on the national question; attempts to resist the Ukrainian national communists the centralization of the Russian Bolshevik course and their consequences.

Key words: Ukrainian national communists, Bolshevik party, national policy.